

—
Верховний
Суд

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

щодо розгляду справ у спорах, що виникають із
розподілу майна подружжя

Зміст

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду, які застосовано в практиці Касаційного цивільного суду, у спорах щодо розподілу майна подружжя	5
Підтверджені правові висновки Верховного Суду України, які застосовано в практиці Касаційного цивільного суду, у спорах щодо розподілу майна подружжя	5
Відступлення від правових висновків Верховного Суду України, викладених у раніше ухвалених постановах	6
1. Розподіл майна подружжя в рівних частках	7
1.1. Майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, при його розподілі ділиться в рівних частках між ними, якщо шлюбним договором або домовленістю не визначено іншого	7
1.2. Грошові кошти банківського вкладу є спільною сумісною власністю подружжя і підлягають поділу між ними в рівних частках	8
1.3. Факт реєстрації нерухомого майна, придбаного у період шлюбу, на ім'я одного з подружжя не означає, що воно належить лише особі, на ім'я якої зареєстроване. Таке майно є спільною сумісною власністю подружжя, а тому відчуження частки цього майна на публічних торгах без згоди іншого з подружжя порушує право останнього як співвласника на вільне користування і розпорядження нерухомим майном	10
2. Збільшення частки майна одного з подружжя	12
2. 1. Проживання дітей з одним із подружжя само собою не є підставою для збільшення частки у майні при його розподілі тому з подружжя, з ким проживають діти	12
2.2. З урахуванням неналежного виконання одним із подружжя батьківських обов'язків та неналежного матеріального забезпечення сім'ї частку іншого з подружжя у спільному майні може бути збільшено	13
3. Особиста приватна власність одного з подружжя	14
3.1. Житло, набуте одним із подружжя під час шлюбу внаслідок приватизації державного житлового фонду, визнавалося спільною сумісною власністю подружжя лише в період з 08 лютого 2011 року до 12 червня 2012 року включно. В інші періоди дії Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» таке житло переходило у власність лише того з подружжя, який брав участь у приватизації	14
3.2. Придбання майна хоча й у період шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя, не може вважатися об'єктом спільної	

сумісної власності подружжя, а є особистою приватною власністю того з подружжя, за особисті кошти якого воно придбане. Тому сам собою факт придбання спірного майна в період шлюбу не є безумовною підставою для надання такому майну статусу спільної сумісної власності подружжя	16
4. Стягнення боргу з подружжя	17
4.1. Поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу	17
4.2. При поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї	19
5. Поділ частки корпоративних прав	21
5.1. Відчуження частки корпоративних прав одним із подружжя під час розгляду справи судом не позбавляє права іншого з подружжя претендувати на компенсацію $\frac{1}{2}$ від вартості частки майна товариства відповідно до частки другого з подружжя у статутному фонді цього товариства	21
5.2. Майно фізичної особи – підприємця може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя і предметом поділу між кожним із подружжя з урахуванням загальних вимог законодавства щодо критеріїв визначення правового режиму спільного сумісного майна подружжя та способів поділу його між кожним із подружжя	23
5.3. Якщо один із подружжя, будучи учасником господарського товариства, вносить до статутного капіталу майно, яке є спільною власністю подружжя, то в іншого з подружжя виникає право вимоги виплати компенсації $\frac{1}{2}$ від вартості частки майна товариства відповідно до частки другого з подружжя у статутному	24
6. Договір між подружжям щодо поділу нерухомого майна	25
6.1. Поділ спільного нерухомого майна подружжя повинен бути доведений нотаріально посвідченою угодою, а не угодою, укладеною у простій письмовій формі	25
6.2. Заявлення вимог про розірвання шлюбу і стягнення компенсації, передбаченої шлюбним договором, в одному провадженні свідчить про наявність юридичного спору між сторонами, а тому є належним способом захисту цивільних прав та інтересів одного із подружжя	27
6.3. Сімейне законодавство не передбачає підстав розірвання договору про поділ майна подружжя, а отже, у разі розірвання такого договору застосовуються загальні підстави розірвання договору, зокрема й істотне порушення умов договору	29

7. Новостворене нерухоме майно та самочинне будівництво, його поділ між подружжям	32
7.1. Об'єкт незавершеного будівництва, зведений за час шлюбу, може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя з визначенням часток	32
7.2. Самочинна прибудова, яка здійснена подружжям під час шлюбу, не може бути об'єктом права їх спільної сумісної власності та не підлягає поділу між ними	34
8. Інше	35
8.1. З моменту набрання законної сили рішенням щодо розподілу майна подружжя таке майно втрачає статус спільної сумісної власності подружжя, а усні домовленості колишнього подружжя не впливають на правовий режим цього нерухомого майна	35
8.2. Ініціювання спору про поділ спільного майна подружжя та визнання права на частку в спільному майні є недопустимими, якщо це майно (грошові кошти) є речовим доказом у кримінальному провадженні та предметом вчинення кримінального правопорушення	37
8.3. Компетентними у справах з іноземним елементом визнаються суди держави, на території якої знаходиться спірне нерухоме майно	38
8.4. Сам факт незвернення одного з подружжя до суду із позовом про поділ майна не є підставою, з якою закон пов'язує (визначає) припинення права власності на спільну сумісну власність	39
8.5. Вартість майна, що підлягає поділу між подружжям, слід визначати виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи в суді	40
8.6. Договір дарування майна, яке перебуває у спільній сумісній власності, укладений без згоди іншого з подружжя, є недійсним у цілому	42
8.7. Позов із вимогами про припинення права на частку у спільному майні з одночасним присудженням грошової компенсації вимагає обов'язкового внесення позивачем необхідної суми на депозитний рахунок суду, тоді як при зверненні до суду з вимогою про припинення права на частку у спільному майні внесення на депозитний рахунок суду грошової компенсації не потрібне	44

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду, які застосовано в практиці Касаційного цивільного суду, у спорах щодо розподілу майна подружжя:

постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17, провадження № 14-325цс18

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78215412>

постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі № 554/8023/15-ц, провадження № 14-130цс19

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/83000767>

постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 червня 2020 року у справі № 756/3456/19, провадження № 14-543цс19

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/90228540>

Підтверджені правові висновки Верховного Суду України, які застосовано в практиці Касаційного цивільного суду, у спорах щодо розподілу майна подружжя:

постанова від 24 травня 2017 року, справа № 6-843цс17

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS170266.html

постанова від 16 грудня 2015 року, справа № 6-2641цс15

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/54513240>

постанова від 03 червня 2015 року, справа № 6-38цс15

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/44666116>

постанова від 03 липня 2013 року, справа № 6-61цс13

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/32532909>

постанова від 02 жовтня 2013 року, справа № 6-79цс13

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/34180776>

постанова від 11 березня 2015 року, справа № 6-21цс15

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/43307434>

постанова від 16 грудня 2015 року, справа № 6-1109цс15

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/54688992>

постанова від 23 вересня 2015 року, справа № 6-258цс15

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/54513232>

постанова від 15 травня 2013 року, справа № 6-37цс13

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/31701323>

постанова від 18 листопада 2015 року, справа № 6-388цс15

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/53738201>

постанова від 16 грудня 2015 року, справа № 6-2710цс15

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/54438215>

постанова від 07 вересня 2016 року, справа № 6-47цс16

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/61536620>

постанова від 27 квітня 2016 року, справа № 6-486цс16

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/57463791>

постанова від 14 вересня 2016 року, справа № 6-539цс16

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/61817253>

постанова від 18 вересня 2013 року, справа № 6-75цс13

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/34064402>

Відступлення від правових висновків Верховного Суду України, викладених у раніше ухвалених постановах:

постанова від 07 жовтня 2015 року у справі № 6-1622цс15

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/52154069>

постанова від 27 січня 2016 року у справі № 6-1912цс15

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/55343355>

постанова від 30 березня 2016 року у справі № 6-533цс16

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/56885456>

1. Розподіл майна подружжя в рівних частках

1.1. Майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, при його розподілі ділиться в рівних частках між ними, якщо шлюбним договором або домовленістю не визначено іншого

12 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ спільного майна подружжя.

Суди встановили, що з 2001 до 2018 року сторони у справі перебували в зареєстрованому шлюбі. Під час шлюбу відповідно до договору купівлі-продажу відповідачка придбала квартиру та легковий автомобіль.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що позивач не довів належними та допустимими доказами належність спірного майна до спільної сумісної власності подружжя, не підтвердив наявність грошових коштів на придбання спірної квартири та автомобіля. Згідно з показами свідків автомобіль було придбано за кошти матері відповідачки. Сам по собі факт придбання спірного майна у період шлюбу не є безумовною підставою для віднесення такого майна до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя.

Однак колегія суддів Касаційного цивільного суду не погодилась із таким висновком судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Відповідно до статті 60 СК України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Таке ж положення містить і стаття 368 ЦК України.

Відповідно до статей 69, 70 СК України дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

Зважаючи на те що у справі допущено неправильне застосування норм матеріального права, колегія суддів Верховного Суду дійшла висновку, що рішення районного суду та постанова апеляційного суду про відмову в задоволенні позовних вимог підлягають скасуванню з ухваленням у справі нового рішення про задоволення позову, оскільки спірне майно, а саме: квартира та легковий автомобіль сторонами було придбано за час перебування у шлюбі, що підтверджується доказами з матеріалів справи, а отже, таке майно є спільною сумісною власністю подружжя, де частки чоловіка та дружини є рівними, тому

висновок судів попередніх інстанцій про те, що сам по собі факт придбання спірного майна у період шлюбу не є безумовною підставою для віднесення такого майна до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя, є неправильним і суперечить нормам матеріального права, що нівелює правовий режим спільного сумісного майна подружжя, закріплений законодавцем в ЦК України та в СК України.

Постановою Верховного Суду від 12 лютого 2020 року рішення Першотравневого районного суду міста Чернівців від 10 грудня 2018 року та постанову Чернівецького Апеляційного суду від 05 березня 2019 року скасовано. Позов ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ спільного майна подружжя задоволено повністю. Визнано за позивачем право власності на 1/2 частину квартири та право власності на 1/2 частину легкового автомобіля. Визнано за відповідачем право власності на 1/2 частину квартири та право власності на 1/2 частину легкового автомобіля.

Відповідний правовий висновок викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17 (провадження № 14-325цс18), детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78215412>. Зазначений правовий висновок міститься у постанові Верховного Суду України від 24 травня 2017 року у справі № 6-843цс17, детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS170266.html

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 лютого 2020 року у справі № 725/1776/18 (провадження № 61-7911св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87640328>

Аналогічна позиція сформульована у постановах Верховного Суду:

- 1) від 06 лютого 2018 року у справі № 235/9895/15-ц (провадження № 61-2446св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72199592>
- 2) від 05 квітня 2018 року у справі № 404/1515/16-ц (провадження № 61-8518св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73335587>
- 3) від 04 березня 2020 року у справі № 761/22696/17 (провадження № 61-17209св19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88322398>

1.2. Грошові кошти банківського вкладу є спільною сумісною власністю подружжя і підлягають поділу між ними в рівних частках

20 червня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3 про визнання грошових коштів у розмірі 36 614,23 дол. США спільним сумісним майном та виділити позивачу у власність частину цих коштів, стягнувши з відповідача на користь позивача 18 307,11 дол. США.

Суди встановили, що сторони з березня 1989 року до листопада 2012 року перебували в зареєстрованому шлюбі.

Відповідач у період 2009 – 2012 років уклав договори банківських вкладів в банківських установах на загальну суму заощаджень 36 614,23 дол США, які в подальшому особисто зняв з рахунка та використав для власних потреб.

Рішенням апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано в частині виділення у власність позивачу половини від повної суми коштів з ухваленням у цій частині нового рішення, яким стягнуто з відповідача на користь позивача суми в гривневому еквіваленті.

З таким рішенням суду апеляційної інстанції Верховний Суд не погодився з огляду на таке.

Грошові кошти, які були внесені за час зареєстрованого шлюбу та обліковувалися на розрахунковому рахунку, є спільним майном подружжя, а тому підлягають поділу.

Законом України «Про банки і банківську діяльність» передбачено, що вклад (депозит) – це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Відповідно до пункту 10.20. Постанови НБУ від 12 листопада 2003 року № 492 «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» з вкладного (депозитного) рахунка фізичної особи – резидента в іноземній валюті за розпорядженням вкладника або за його дорученням кошти повертаються шляхом виплати готівкою; перерахування на власний поточний або власний вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті.

Оскільки відповідач не довів факту повернення йому вкладу саме в національній валюті України, тобто в гривні, а не в доларах США, і такі доводи спростовані умовами договору банківського вкладу та випискою з нього, на користь позивача підлягає стягненню 1/2 частина вказаних коштів у розмірі 18 307,11 дол. США.

Постановою Верховного Суду від 20 червня 2018 року рішення Апеляційного суду м. Києва від 28 лютого 2017 року скасовано, рішення Оболонського районного суду м. Києва від 23 травня 2016 року залишено в силі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 756/14404 (провадження № 61-24789св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74927169>

1.3. Факт реєстрації нерухомого майна, придбаного у період шлюбу, на ім'я одного з подружжя не означає, що воно належить лише особі, на ім'я якої зареєстроване. Таке майно є спільною сумісною власністю подружжя, а тому відчуження частки цього майна на публічних торгах без згоди іншого з подружжя порушує право останнього як співвласника на вільне користування і розпорядження нерухомим майном

01 квітня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Державного підприємства «СЕТАМ» (далі – ДП «СЕТАМ»), ОСОБА_2, треті особи: приватний виконавець виконавчого округу Львівської області Маковецький З. В., ОСОБА_3, приватний нотаріус Львівського міського нотаріального округу Барбуляк Х. М., про визнання недійсними електронних торгів, визнання протоколу та акта недійсними, визнання свідoctва недійсним.

Суди встановили, що позивачка та ОСОБА_3 перебували у зареєстрованому шлюбі з липня 2008 року до квітня 2017 року.

У липні 2011 року чоловік купив квартиру, підписання та виконання договору купівлі-продажу якої було здійснене за письмовою згодою дружини.

Згідно з рішенням районного суду в 2016 році з ОСОБА_3 стягнуто на користь ОСОБА_7 48 000,00 дол США заборгованості за договором позики. З метою примусового виконання вказаного рішення суду приватний виконавець відкрив виконавче провадження та наклав арешт на все рухоме та нерухоме майно боржника, зокрема описано та арештовано квартиру, яку в 2017 році згідно з протоколом проведення електронних торгів ДП «СЕТАМ» реалізовано ОСОБА_2. Відповідно до свідoctва, виданого на підставі акта про проведення електронних торгів, ОСОБА_2 належить на праві власності спірна квартира. Однак позивач не була повідомлена про проведення електронних торгів щодо відчуження цієї квартири і своєї згоди не надавала.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, виходив з його доведеності та обґрунтованості. Суд вказав, що спірна квартира була придбана відповідачем в 2011 році під час перебування у шлюбі з позивачкою, вона надавала свою згоду на купівлю цієї квартири. Майно в цьому разі є спільною сумісною власністю подружжя та належить чоловікові і дружині в рівних частках з моменту його придбання. За таких обставин відчуження належної позивачці частки у квартирі на публічних торгах без її згоди порушує її право як співвласника цього майна на вільне користування і розпорядження ним, що є неприпустимим.

За результатами розгляду Верховний Суд залишив судові рішення без змін і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідно до статті 41 Конституції України та частини першої статті 321 ЦК України право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні.

У статті 60 СК України закріплено, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Таке ж положення містить і стаття 368 ЦК України.

У частині першій статті 68 СК України передбачено, що розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу.

Відповідно до статті 65 СК України дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою. При укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового. Для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена. Договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

Згідно з частиною третьою статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» у разі звернення стягнення на об'єкт нерухомого майна виконавець здійснює в установленому законом порядку заходи щодо з'ясування належності майна боржнику на праві власності, а також перевірки, чи перебуває це майно під арештом.

Виконавець перед вирішенням питання про звернення стягнення на нерухоме майно боржника повинен з'ясувати, чи не володіє боржник даним нерухомим майном спільно з іншими особами, після чого вирішувати питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами.

Приватний виконавець виконавчого округу Львівської області Маковецький З. В. тільки пересвідчився в тому, що квартира зареєстрована на боржника, і не з'ясував його сімейний стан та не встановив, чи придбана квартира в період шлюбу.

Ураховуючи, те що спірна квартира є спільною сумісною власністю ОСОБА_1 та ОСОБА_3 як така, що придбана у період шлюбу, відчуження належної позивачу частки у квартирі на електронних торгах без її згоди є порушенням прав позивача як співвласника вказаного майна. Хоча цю квартиру було зареєстровано лише на чоловіка, проте факт реєстрації спільного нерухомого майна на ім'я одного з подружжя не означає, що воно належить лише цій особі.

Постановою Верховного Суду від 01 квітня 2020 року рішення Залізничного районного суду м. Львова від 21 грудня 2018 року та постанову Львівського апеляційного суду від 13 червня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 квітня 2020 року у справі № 462/518/18 (провадження № 61-13422св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88574949>

2. Збільшення частки майна одного з подружжя

2.1. Проживання дітей з одним із подружжя само собою не є підставою для збільшення частки у майні при його розподілі тому з подружжя, з ким проживають діти

27 грудня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу, стягнення аліментів на утримання дітей, поділ майна подружжя та визначення права власності на частину нерухомого майна.

Суди встановили, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі з листопада 2005 року, під час шлюбу у них народились двоє дітей. За час перебування сторін у шлюбі вони придбали квартиру.

Рішенням районного суду, яке залишено без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено частково: шлюб між сторонами розірвано, стягнуто з відповідача на користь позивача аліменти на утримання дітей у твердій грошовій сумі по 1000 грн щомісяця на кожну дитину починаючи з грудня 2017 року і до досягнення ними повноліття, визнано за сторонами у справі право власності за кожним на 1/2 частину квартири. В іншій частині позовних вимог відмовлено.

У касаційній скарзі позивач просила скасувати постанову апеляційного суду і змінити рішення суду першої інстанції в частині поділу спільного сумісного майна подружжя, виклавши рішення суду в цій частині в такій редакції: поділити квартиру, визнавши за відповідачем право власності на 1/3 частини квартири, а за позивачем – 2/3 частини, оскільки малолітні діти проживають разом із матір'ю та перебувають на її утриманні, а відповідач не дбає про матеріальне забезпечення своєї сім'ї, ухиляється від участі в утриманні своїх дітей.

За результатами розгляду Верховний Суд судові рішення залишив без змін і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

При вирішенні спору про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, суд згідно з частинами другою, третьою статті 70 СК України в окремих випадках може відступити від засади рівності часток подружжя, враховуючи обставини, що мають істотне значення для справи, а також інтереси неповнолітніх дітей, непрацездатних повнолітніх дітей (за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного,

духовного розвитку та лікування). Під обставинами, що мають істотне значення для справи, потрібно розуміти не тільки випадки, коли один із подружжя не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї, але і випадки, коли один із подружжя не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку чи доходу (частина перша статті 60 СК України). Проживання дітей з позивачем, з огляду на встановлені судами першої та апеляційної інстанцій обставини та положення статті 70 СК України, саме по собі не є підставою для збільшення частки у майні одному з подружжя. Наявність інших обставин, за яких можливе відступлення від засад рівності часток подружжя при поділі спірної квартири, позивач не довела.

Отже, спірна квартира була придбана подружжям у період шлюбу, а тому є їх спільною сумісною власністю, частки сторін є рівними, а підстав для відступлення від засад рівності часток подружжя при поділі майна відповідно до частини третьої статті 70 СК України немає.

Постановою Верховного Суду від 17 грудня 2019 року рішення Берегівського районного суду Закарпатської області від 21 березня 2018 року та постанову Закарпатського апеляційного суду від 12 березня 2019 року в частині вирішення спору про поділ спільного сумісного майна подружжя залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 грудня 2019 року у справі № 297/2837/17 (провадження № 61-7846св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86738232>

Аналогічна позиція сформульована у постанові Верховного Суду: від 02 березня 2020 року у справі № 448/1722/16-ц (провадження № 61-22380св19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88016657>

2.2. З урахуванням неналежного виконання одним із подружжя батьківських обов'язків та неналежного матеріального забезпечення сім'ї частку іншого з подружжя у спільному майні може бути збільшено

05 грудня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ спільного майна подружжя та визначення права власності на частину нерухомого майна.

Суди встановили, що з серпня 1999 року до січня 2010 року сторони перебували в зареєстрованому шлюбі, під час якого придбали квартиру, вони визнали той факт, що спірна квартира є спільною сумісною власністю подружжя, оскільки придбана за час шлюбу. Крім того, відповідач під час розгляду справи визнав позов у частині визнання за позивачем права власності на 1/2 частину спірної квартири.

Під час перебування сторін у шлюбі у них народилося двоє дітей.

Рішенням апеляційного суду рішення міськрайонного суду, яким позов задоволено частково та визнано за позивачем право власності на 1/2 частину

квартири, змінено. Збільшено розмір частини квартири, право власності на яку визнано за позивачем, з 1/2 до 3/4 частин, задоволено позов про поділ спільного майна подружжя в повному обсязі.

Касаційний цивільний суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

За наявності обставин, передбачених частинами другою, третьою статті 70 СК України, які стосуються неналежного виконання одним із подружжя батьківських обов'язків та неналежного матеріального забезпечення сім'ї, частку іншого з подружжя у спільному майні може бути збільшено.

Обов'язок, передбачений статтями 10, 60 ЦПК України 2004 року, стосовно доведення обставин, які вказували б на наявність підстав, передбачених частинами другою, третьою статті 70 СК України, у такому випадку покладається на особу, яка ініціює питання про збільшення частки у спільному сумісному майні подружжя.

Позивач довела факт усунення відповідача протягом тривалого часу від виконання своїх обов'язків з утримання, догляду, лікування їхніх неповнолітніх дітей, які страждають на важкі хронічні захворювання, та від обов'язку матеріального забезпечення сім'ї; виконання нею одноособово цього обов'язку як матір'ю, що ставить її у більш невідгідне матеріальне становище поряд із відповідачем. Ці обставини вказують на наявність правових підстав для застосування частин другої та третьої статті 70 СК України у редакції, чинній з 08 липня 2017 року, та задоволення позову в повному обсязі.

Постановою Верховного Суду від 05 грудня 2018 року рішення Апеляційного суду Львівської області від 21 листопада 2017 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 грудня 2018 року у справі № 456/828/17 (провадження № 61-252св17) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78496805>

Аналогічна позиція сформульована у постанові Верховного Суду: від 16 грудня 2019 року у справі № 308/4390/18 (провадження № 61-7230св19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86566076>

3. Особиста приватна власність одного з подружжя

3.1. Житло, набуте одним із подружжя під час шлюбу внаслідок приватизації державного житлового фонду, визнавалося спільною сумісною власністю подружжя лише в період з 08 лютого 2011 року до 12 червня 2012 року включно. В інші періоди дії Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» таке житло переходило у власність лише того з подружжя, який брав участь у приватизації

20 червня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного

провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ спільного майна подружжя.

Суди встановили, що із серпня 2004 року до серпня 2012 року сторони перебували в зареєстрованому шлюбі.

За час шлюбу відповідач набув у приватну власність квартиру, що підтверджується свідоцтвом про право власності на нерухоме майно, виданим приватизаційним відділом житлового фонду міської ради 07 березня 2006 року.

Рішенням апеляційного суду рішення районного суду в частині проведення поділу спільного нажитого майна шляхом виділення у власність позивачу 1/2 частини квартири скасовано та ухвалено в цій частині нове рішення про відмову в задоволенні позову. В решті рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Рішення суду апеляційної інстанції мотивоване тим, що спірна квартира приватизована відповідачем у 2006 році, тому відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» є його особистою приватною власністю і не може вважатися спільним майном подружжя.

Касаційний цивільний суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Законом України від 11 січня 2011 року № 2913-VI «Про внесення змін до статті 61 СК України щодо об'єктів права спільної сумісної власності подружжя», який набрав чинності 08 лютого 2011 року, вказану правову норму було доповнено частиною п'ятою, згідно з якою об'єктом права спільної сумісної власності подружжя є житло набуте одним із подружжя під час шлюбу внаслідок приватизації державного житлового фонду, та земельна ділянка, набута внаслідок безоплатної передачі її одному з подружжя із земель державної або комунальної власності, у тому числі приватизації.

Законом України від 17 травня 2012 року № 4766-VI «Про внесення змін до СК України щодо майна, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка», який набрав чинності з 13 червня 2012 року, частину п'яту статті 61 СК України було виключено. Водночас кодекс було доповнено, зокрема, пунктом 4 частини першої статті 57 СК України, згідно з яким житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду», є особистою приватною власністю дружини, чоловіка.

Скасовуючи рішення місцевого суду в частині виділення позивачу 1/2 частини спірної квартири та ухвалюючи в цій частині нове рішення про відмову в задоволенні позову, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку, що спірна квартира є особистою власністю відповідача, оскільки була набута ним відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду».

Постановою Верховного Суду від 20 червня 2018 року рішення Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 16 червня 2014 року у незмінній частині та рішення Апеляційного суду Львівської області від 31 жовтня 2016 року залишено без змін.

Відповідний правовий висновок міститься у постанові Верховного Суду України від 16 грудня 2015 року у справі № 6-2641цс15, детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54513240>

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 1311/832/12-ц (провадження № 61-6409св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74963515>

Аналогічна позиція сформульована у постановах Верховного Суду:

від 07 листопада 2018 року у справі № 686/2762/15-ц (провадження № 61-40136св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78011274>

від 24 березня 2020 року у справі № 367/3800/14-ц (провадження № 61-15939св19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88449133>

3.2. Придбання майна хоча й у період шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя, не може вважатися об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а є особистою приватною власністю того з подружжя, за особисті кошти якого воно придбане. Тому сам собою факт придбання спірного майна в період шлюбу не є безумовною підставою для надання такому майну статусу спільної сумісної власності подружжя

22 січня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання права особистої приватної власності на квартиру, що була придбана під час шлюбу.

Суди встановили, що з 1988 року до 2017 року сторони перебували в зареєстрованому шлюбі.

Згідно зі свідоцтвом про право власності на житло від 1997 року спірна квартира приватизована матір'ю і батьком позивача та ним особисто, відповідно у результаті приватизації позивачу належала на праві власності 1/3 частина цієї квартири.

У березні 2003 року мати позивача, яка діяла від його імені та від імені свого чоловіка, уклала договір міни, відповідно до умов якого позивач обміняв належну йому на праві приватної власності 1/3 частину квартири на належну батьку на праві приватної власності іншу квартиру. Обмін 1/3 частини квартири на батькову квартиру сторони здійснили без доплати. У червні 2003 року ця квартира була продана. Вартість її продажу становила 29 150,00 грн. В той самий день укладено договір купівлі-продажу квартири, відповідно до умов якого позивач купив нову квартиру. Продаж нової квартири вчинено за 28 300,00 грн. Всі договори посвідчено нотаріально.

Враховуючи викладене, позивач вважав, що спірна квартира, була придбана в результаті продажу іншої квартири, яка належала йому на підставі особистої приватної власності.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду, яким у задоволенні позову відмовлено, скасовано. Прийнято нову постанову, якою позовні вимоги позивача задоволено. Визнано квартиру, стосовно якої вівся спір, особистою приватною власністю позивача.

Касаційний цивільний суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Конструкція норми статті 22КпШС України та статті 60 СК України свідчить про презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу. Разом з тим зазначена презумпція може бути спростована одним із подружжя. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує. Статус спільної сумісної власності визначається такими чинниками, як час набуття майна та кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття).

У разі придбання майна хоча й у період шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя це майно не може вважатися об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а є особистою приватною власністю того з подружжя, за особисті кошти якого воно придбане.

Тому сам по собі факт придбання спірного майна в період шлюбу не є безумовною підставою для віднесення такого майна до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя.

Вирішуючи спір, апеляційний суд на підставі належним чином оцінених доказів дійшов правильного висновку про те, що спірна квартира була набута у власність позивачем до 01 січня 2004 року, тобто до набрання чинності СК України, в результаті відповідних правочинів приватизації, міни, купівлі-продажу належної йому нерухомості, за рахунок належних йому особистих коштів, а не створена спільними зусиллями чи спільною працею сторін, тому позивач є її єдиним власником.

Постановою Верховного Суду від 22 січня 2020 року постанову Апеляційного суду Черкаської області від 18 червня 2019 року змінено в частині розподілу судових витрат, в іншій частині постанову залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 січня 2020 року у справі № 711/2302/18 (провадження № 61-13953св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87517031>

4. Стягнення боргу з подружжя

4.1. Поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу

11 листопада 2019 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – ОСОБА_3, про поділ майна подружжя.

Суди встановили, що з грудня 1969 року до грудня 2013 року позивач та відповідач перебували в зареєстрованому шлюбі.

За період шлюбу сторони придбали таке майно: квартиру у 1994 році, право власності на яку було оформлено за відповідачем; квартиру, яка перебувала у спільній сумісній власності відповідача, позивача та їх спільного сина на підставі свідоцтва про право власності на житло від травня 2007 року; автомобіль, право власності на який оформлено за відповідачем.

Ухвалою районного суду від 2011 року у справі № 2-1327/2011 накладено арешт на рухоме та нерухоме майно, що належить відповідачу, у тому числі на спірні квартири. Також арешт на все його майно був накладений постановою державного виконавця у березні 2014 року у зв'язку із знаходженням на виконанні виконавчого листа районного суду про стягнення з відповідача на користь кредитодавця грошових коштів у сумі 1 199 820, 00 грн.

Рішенням апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову відмовлено.

За результатами розгляду Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Згідно з частиною третьою статті 13 Цивільного кодексу України не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт б частини першої статті 3 ЦК України), і дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними, тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу. Боржник, проти якого ухвалено судове рішення про стягнення боргу та накладено арешт на його майно, та його дружина, які здійснюють поділ майна, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора, оскільки поділ майна порушує майнові інтереси кредитора і направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Оскільки на момент звернення позивача до суду з позовом про поділ майна подружжя на виконанні у відділі державної виконавчої служби перебував виконавчий лист про стягнення з відповідача на користь кредитодавця коштів у сумі 1 199 820, 00 грн, також постановою державного виконавця на все майно відповідача у тому числі на спірні квартири, було накладено арешт, та враховуючи, що позивач не надала належних та допустимих доказів на підтвердження сплати відповідачем компенсації за частку у спільному майні, взявши до уваги подальші дії учасників справи, направлені на відчуження спірного майна, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про скасування рішення суду першої інстанції та відмову в позові про поділ майна подружжя в обраній позивачем

спосіб у зв'язку з тим, що у разі поділу майна будуть порушені права та інтереси особи, яка є правонаступником кредитодавця, оскільки припинення права власності відповідача на спірне майно ускладнює виконання судового рішення про стягнення суми боргу з відповідача на користь правонаступника кредитодавця.

Постановою Верховного Суду від 11 листопада 2019 року рішення Апеляційного суду Запорізької області від 13 грудня 2016 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 листопада 2019 року у справі № 337/474/14-ц (провадження № 61-15813сво18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85868754>

Аналогічна позиція сформульована у постановах Верховного Суду:

1) від 22 жовтня 2018 року у справі № 654/1528/17 (провадження № 61-30545св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77398023>

2) від 09 лютого 2019 року у справі № 317/3272/16-ц (провадження № 61-156св17) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80363827>

3) від 03 квітня 2019 року у справі № 726/831/15-ц (провадження № 61-45301св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80950664>

4) від 04 березня 2020 року у справі № 753/15957/18 (провадження № 61-11376св19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88187534>

4.2. При поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї

18 липня 2018 року Верховний Суд у складі Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_4 про поділ спільного майна подружжя. Надалі, збільшуючи позовні вимоги, позивач просила поділити спільно нажите з відповідачем майно, визнавши за нею право особистої приватної власності на 45/100 частин житлового будинку, визнати спільною сумісною власністю 55/100 частин житлового будинку, поділивши її між сторонами порівну; поділити між нею та відповідачем боргові зобов'язання за договором кредиту пропорційно до часток у спільному майні, та за зустрічним позовом ОСОБА_4 до ОСОБА_3 про поділ спільного майна подружжя, в якому просив включити до спільного майна подружжя автомобіль та здійснити його поділ у рівних частках; стягнути з ОСОБА_3 на його користь половину вартості зазначеного автомобіля в сумі 6 000, 00 дол США, залишивши автомобіль у власності ОСОБА_3, визнати за ним право власності на 1/2 частину будинку.

Суди встановили, що сторони перебували в зареєстрованому шлюбі з жовтня 2003 року до жовтня 2012 року, за час шлюбу сторони придбали будинок та автомобіль, а також у березні 2008 року між позивачем за первісним позовом та ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» було укладено кредитний договір, за умовами якого вона отримала кредит на будівництво житлового будинку. В той же день на забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором між банком та відповідачем, а також між банком та матір'ю позивача укладено договори іпотеки майна, що належало кожному з іпотекодавців на праві власності: земельна

ділянка для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, що належала відповідачу на підставі державного акта на право власності на земельну ділянку, та квартира, що належала матері позивача на підставі договору купівлі-продажу. Крім того, в серпні 2010 року між банком та відповідачем укладено договір іпотеки, за яким він передав в іпотеку належний йому на підставі свідоцтва про право власності будинок. За рахунок кредитних коштів подружжя побудувало спірний будинок. Кредитні зобов'язання не виконанні, оскільки строк їх виконання не настав.

Рішенням районного суду, яке залишено без змін ухвалою апеляційного суду, первісний позов задоволено частково. Визнано об'єктом права спільної сумісної власності житловий будинок та грошові зобов'язання за кредитним договором, укладеним між позивачем та ВАТ «Райффайзен Банк Аваль». Виділено та визнано право власності за позивачем та відповідачем по 1/2 частині спірного житлового будинку. Розподілено між ними в рівних частках по 1/2 частці грошових зобов'язань за кредитним договором. В іншій частині позову відмовлено.

Зустрічний позов задоволено частково. Визнано об'єктом права спільної сумісної власності сторін автомобіль та проведено його поділ шляхом виділення в рівних частках – по 1/2 частці між сторонами. Стягнуто з відповідача за зустрічним позовом на користь позивача компенсацію в рахунок виділення 1/2 частки автомобіля.

Касаційний цивільний суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

До складу майна, що підлягає поділу, включається загальне майно подружжя, наявне у нього на час розгляду справи, а також те, що знаходиться у третіх осіб.

При поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї (частина четверта статті 65 СК України).

За час шлюбу сторони придбали будинок та автомобіль, а також отримали кредит за кредитним договором на придбання нерухомого майна і за рахунок кредитних коштів побудували спірний будинок. Кредитні зобов'язання не виконанні, оскільки строк їх виконання не настав. Автомобіль позивачем продано.

Задовольняючи частково первісний та зустрічний позови, суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, дійшли обґрунтованого висновку, що спірний будинок, а також грошові зобов'язання за кредитним договором є об'єктом спільної сумісної власності. Спірний автомобіль було придбано за час шлюбу, а позивач здійснила відчуження його за 35 895 грн.

Отже, суди належним чином з'ясували обставини справи та дійшли обґрунтованого висновку про рівність часток подружжя – сторін у справі, стосовно нерухомого майна, набутого за час шлюбу, зокрема й житлового будинку.

Постановою Верховного Суду від 18 липня 2018 року рішення Жовтневого районного суду Миколаївської області від 22 липня 2016 року та ухвалу

Апеляційного суду Миколаївської області від 21 вересня 2016 року залишено без змін.

Відповідний правовий висновок був викладений у постановах Верховного Суду України:

1) від 27 квітня 2016 року у справі № 6-486цс16 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57463791>

2) від 14 вересня 2016 року у справі № 6-539цс16 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61817253>

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 липня 2018 року у справі № 477/1891/14-ц (провадження № 61-5759св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75781793>

Аналогічна позиція сформульована у постанові Верховного Суду:

від 25 квітня 2018 року у справі № 212/8891/15-ц (провадження № 61-10886св18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73660639>

5. Поділ частки корпоративних прав

5.1. Відчуження частки корпоративних прав одним із подружжя під час розгляду справи судом не позбавляє права іншого з подружжя претендувати на компенсацію $\frac{1}{2}$ від вартості частки майна товариства відповідно до частки другого з подружжя у статутному фонді цього товариства

11 березня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи – ОСОБА_4, ОСОБА_3, про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю та поділ майна, що належить сторонам на праві спільної сумісної власності, таким чином: визнати за позивачем та відповідачем по 1/2 частині квартири; визнати за позивачем право власності на автомобіль та припинити на нього право власності відповідача; інший автомобіль залишити відповідачу; визнати за позивачем право власності на земельну ділянку, будівельні матеріали та конструктивні елементи об'єкта незавершеного будівництва та припинити право власності відповідача на це майно; визнати за відповідачем право власності на земельну ділянку та будинок; визнати за позивачем право на отримання компенсації 1/2 частки внесків до статутного капіталу господарських товариств, а також 1/2 частки отриманих доходів від діяльності цих товариств.

Суди встановили, що із січня 2004 року до березня 2015 року сторони проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу. У шлюбі народили двох дітей, факт свого батьківства щодо дітей відповідач не заперечував.

Також встановлено, що відповідач має частку у статутному фонді кількох товариств з обмеженою відповідальністю.

Задовольняючи позов у частині визнання права на частину корпоративних прав у двох товариствах з обмеженою відповідальністю, суд першої інстанції, з чим погодився й апеляційний суд, виходив з того, що з відкритих та публічних даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців

та громадських формувань відомо, що відповідач має частку у статутному капіталі вказаних товариств, цей факт відповідач не заперечував.

З таким висновком погодився і Верховний Суд, оскільки, встановивши, що частка у статутних капіталах товариств сформована за рахунок коштів сторін, які проживали однією сім'єю, суди обґрунтовано визнали за позивачем право на компенсацію 1/2 частки внесків до статутного капіталу вказаних товариств.

Щодо компенсації 1/2 частки внесків до статутного капіталу відповідача у ще одному товаристві, то апеляційний суд обґрунтовано не погодився з висновком суду першої інстанції у цій частині про те, що оскільки на час ухвалення рішення суду корпоративні права у товариства вибули з володіння відповідача, то вони не можуть бути включені до складу спільної сумісної власності подружжя для його поділу, скасував у цій частині вимоги рішення суду та ухвалив нове рішення про задоволення таких вимог, оскільки відчуження корпоративних прав під час розгляду справи судом не позбавляє права позивача претендувати на компенсацію 1/2 частки внеску відповідача до статутного капіталу вказаного товариства.

Верховний Суд дійшов висновку, що судові рішення в частині вирішення спору щодо компенсації 1/2 частки внесків до статутного капіталу вказаних товариств ухвалено з додержанням норм матеріального права, у зв'язку з чим відхилив доводи касаційної скарги про зворотне з огляду на таке.

Відповідно до статті 74 СК України, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 цього Кодексу.

Постановою Верховного Суду від 11 березня 2020 року рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 20 березня 2019 року у незмінній частині та постанову Волинського апеляційного суду від 15 серпня 2019 року залишено без змін.

Зазначений правовий висновок міститься у постанові Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі № 554/8023/15-ц (провадження № 14-130цс19), детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83000767>

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2020 року у справі № 161/19023/17 (провадження № 61-16823св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88401551>

5.2. Майно фізичної особи – підприємця може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя і предметом поділу між кожним із подружжя з урахуванням загальних вимог законодавства щодо критеріїв визначення правового режиму спільного сумісного майна подружжя та способів поділу його між кожним із подружжя

19 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 щодо визнання за позивачем права власності на частину автомобіля та торговельні контейнери і за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про відшкодування половини вартості майна, що знаходилось у контейнерах.

Суди встановили, що із квітня 2005 року до листопада 2014 року сторони перебували у зареєстрованому шлюбі. Під час шлюбу сторони набули рухоме майно, згоди щодо поділу якого вони не досягли.

Постановою апеляційного суду рішення міськрайонного суду в частині відмови у задоволенні позову про поділ торговельного контейнера скасовано і ухвалено в цій частині нове рішення про задоволення позову. В задоволенні зустрічного позову суд першої інстанції відмовив.

Касаційний цивільний суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Згідно зі статтею 52 ЦК України фізична особа – підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

Фізична особа – підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у спільній сумісній власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна.

Отже, майно фізичної особи – підприємця, яке використовується для її господарської діяльності, вважається спільним майном подружжя, як і інше майно, набуте в період шлюбу, за умови, що воно придбане за рахунок належних подружжю коштів.

Суд першої інстанції безпідставно відмовив у задоволенні позову про поділ контейнерів, оскільки це майно було придбане сторонами за спільні кошти під час шлюбу, а тому є спільною сумісною власністю подружжя, яке підлягає поділу шляхом виділення кожному із них у натурі конкретного майна.

Постановою Верховного Суду від 19 лютого 2020 року рішення Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 04 жовтня 2017 року у нескасованій частині та постанову Апеляційного суду Житомирської області від 19 березня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 лютого 2020 року у справі № 279/6459/14-ц (провадження № 61-33697св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87901519>

5.3. Якщо один із подружжя, будучи учасником господарського товариства, вносить до статутного капіталу майно, яке є спільною власністю подружжя, то в іншого з подружжя виникає право вимоги виплати компенсації $\frac{1}{2}$ від вартості частки майна товариства відповідно до частки другого з подружжя у статутному фонді

11 грудня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за первісним позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про поділ спільного майна подружжя.

Суди встановили, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі з жовтня 1994 року до липня 2014 року. У період шлюбу було придбано рухоме та нерухоме майно, щодо розподілу якого у добровільному порядку згоди між сторонами досягнуто не було.

Рішенням районного суду, яке залишено без змін ухвалою апеляційного суду, позови щодо поділу спільного майна між сторонами задоволено частково з урахуванням рівності часток майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

З такими висновками судів колегія суддів Верховного Суду погоджується з огляду на таке.

Вирішуючи питання про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, зокрема неподільної речі, суди застосовують положення частин четвертої та п'ятої статті 71 СК України щодо обов'язкової згоди одного з подружжя на отримання грошової компенсації та попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

Відповідно до статей 69, 70 СК України дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

Грошові кошти, внесені одним із подружжя, який є учасником господарського товариства, до статутного капіталу цього товариства за рахунок спільних коштів подружжя, стають власністю цього товариства, а право іншого з подружжя на спільні кошти трансформується в інший об'єкт – право вимоги на виплату частини вартості такого внеску. При цьому одним з визначних є той факт, що грошові кошти набуті подружжям під час їх спільного проживання.

Вклад до статутного фонду господарського товариства не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. За змістом частин другої, третьої статті 61 СК України, якщо вклад до статутного фонду господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів. У разі використання одним із подружжя спільних коштів усупереч статті 65 СК України інший із подружжя має право на компенсацію вартості його частки.

Отже, якщо один з подружжя є учасником господарського товариства і вносить до його статутного капіталу майно, придбане за рахунок спільних коштів подружжя, то таке майно переходить у власність цього підприємства, а в іншого з подружжя право власності на майно (тобто речове право) трансформується в право вимоги (зобов'язальне право), сутність якого полягає у праві вимоги виплати половини вартості внесеного майна в разі поділу майна подружжя або право вимоги на половину отриманого доходу від діяльності підприємства.

Оскільки між подружжям не досягнуто згоди щодо способу поділу спільного майна та враховуючи, що сторони на депозитний рахунок вартість частини майна не вносили, в такому випадку обґрунтованим є висновок про визнання за кожним із сторін права власності на 1/2 частину спірного майна.

Постановою Верховного Суду від 11 грудня 2019 року рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 10 листопада 2016 року та ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 30 березня 2017 року залишено без змін.

Відповідний правовий висновок був викладений у постановах Верховного Суду України:

- 1) від 03 червня 2015 року, справа № 6-38цс15 - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44666116>
- 2) від 03 липня 2013 року, справа № 6-61цс13 - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32532909>
- 3) від 02 жовтня 2013 року, справа № 6-79цс13 - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34180776>
- 4) від 11 березня 2015 року, справа № 6-21цс15 - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43307434>
- 5) від 16 грудня 2015 року, справа № 6-1109цс15 - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54688992>

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 грудня 2019 року у справі № 638/19826/15-ц (провадження № 61-26190св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86468310>

Аналогічна позиція сформульована у постановах Верховного Суду:

- 1) від 29 січня 2020 року у справі № 642/2179/17 (провадження № 61-10217св19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87517083>
- 2) від 10 жовтня 2019 року у справі № 569/6236/16-ц (провадження № 61-19815св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77473482>
- 3) від 18 липня 2018 року у справі № 209/974/15-ц (провадження № 61-31318св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75498185>
- 4) від 06 листопада 2019 року у справі № 161/11764/15-ц (провадження № 61-24242св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86207408>
- 5) від 06 листопада 2019 року у справі № 314/3916/15-ц (провадження № 61-1925св19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85836183>
- 6) від 29 січня 2020 року у справі № 642/2179/17 (провадження № 61-10217св19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87517083>

6. Договір між подружжям щодо поділу нерухомого майна

6.1. Поділ спільного нерухомого майна подружжя повинен бути доведений нотаріально посвідченою угодою, а не угодою, укладеною у простій письмовій формі

19 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного

провадження справу за позовом ОСОБА_1 як спадкоємця померлої матері ОСОБА_3 до ОСОБА_2 про визначення частки у спільному сумісному майні подружжя та визнання права власності на частку в нерухомому майні в порядку спадкування.

Суди встановили, що ОСОБА_3 та відповідач перебували в зареєстрованому шлюбі у період з вересня 1960 року до січня 2004 року.

Відповідно до договору купівлі-продажу та реєстраційного посвідчення від 1991 року відповідачу на праві спільної сумісної власності належить квартира.

Зі змісту угоди, укладеної в травні 2004 року між батьками позивача, апеляційний суд встановив, що колишнє подружжя фактично поділило спільно нажите майно. Взаємних претензій один до одного не мають і порушувати питання про майно в суді не будуть, у тому числі і щодо квартири.

Мати позивача заповіла йому все належне їй майно.

Заочним рішенням районного суду позов задоволено. Постановою апеляційного суду заочне рішення районного суду скасовано, у задоволенні позовних вимог відмовлено.

Касаційний цивільний суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідно до частини третьої статті 334 ЦК України право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним.

Частиною другою статті 69 СК України передбачено, що договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя має посвідчуватися нотаріально.

Відповідно до частини другої статті 69 СК України під час укладення угоди між подружжям у 2004 року не було дотримано вимог щодо нотаріального посвідчення угоди.

Набуття майна за час перебування у шлюбі створює презумпцію виникнення права спільної сумісної власності. Це означає, що ні дружина, ні чоловік не зобов'язані доводити наявність права спільної сумісної власності на майно, набуте у шлюбі, оскільки воно вважається таким, що належить подружжю.

Таким чином, факт поділу спільного нерухомого майна подружжя повинен бути доведений нотаріально посвідченою угодою, а не угодою, укладеною у простій письмовій формі.

Відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний суд, керуючись положеннями частини третьої статті 372 ЦК України, посилався на те, що спірна квартира була придбана під час шлюбу, проте право спільної сумісної власності колишнього подружжя припинилося у зв'язку з підписанням колишнім подружжям угоди про поділ майна, а тому за позивачем не може бути визнана частка у спірному майні в порядку спадкування.

Апеляційний суд встановив фактичні обставини справи на підставі недопустимого доказу, а саме угоди, яка була вчинена в 2004 році, що є підставою для скасування цього рішення з направленням справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Постановою Верховного Суду від 19 лютого 2020 року заочне рішення Приморського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 22 січня 2019 року та постанову Донецького апеляційного суду від 20 березня 2019 року скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 лютого 2020 року у справі № 266/5267/18 (провадження № 61-6647св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87826750>

Аналогічна позиція сформульована у постанові Верховного Суду:

від 20 червня 2018 року у справі № 640/13903/16-ц (провадження № 61-15147св18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80017465>

6.2. Заявлення вимог про розірвання шлюбу і стягнення компенсації, передбаченої шлюбним договором, в одному провадженні свідчить про наявність юридичного спору між сторонами, а тому є належним способом захисту цивільних прав та інтересів одного із подружжя

17 червня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу, стягнення коштів та визначення місця проживання дитини.

Суди встановили, що 04 жовтня 2012 року сторони у справі уклали шлюбний договір, який посвідчений приватним нотаріусом. 05 жовтня 2012 року сторони зареєстрували шлюб, того ж дня шлюбний договір набрав чинності. Сторони мають доньку – ОСОБА_3.

Відповідно до пункту 1 шлюбного договору сторони визначили свої майнові права та обов'язки у шлюбі і на випадок його розірвання. Згідно з пунктом 17 шлюбного договору сторони домовились, що незалежно від непрацездатності та потреби у матеріальній допомозі чоловік зобов'язується надавати утримання дружині. У разі розірвання шлюбу, незалежно від того, з чиєї ініціативи його буде розірвано, право на утримання припиняється, а чоловік зобов'язується виплатити дружині грошову компенсацію у розмірі, еквівалентному 225 000,00 дол. США на момент виплати – якщо шлюб буде розірвано після спливу трьох і більше років перебування в зареєстрованому шлюбі.

У листопаді 2019 року шлюб між сторонами у справі розірвано в судовому порядку.

Рішенням районного суду позов задоволено частково.

Шлюб між сторонами у справі розірвано. У задоволенні іншої частини позовних вимог про стягнення коштів та визначення місця проживання дитини відмовлено.

Відмовляючи у стягненні грошової компенсації, суд першої інстанції, посилаючись на положення статей 14, 15 СК України, вважав, що правовою підставою для такого стягнення є судове рішення про розірвання шлюбу, яке набрало законної сили. Оскільки ухвалене судом першої інстанції рішення про розірвання шлюбу між сторонами таким не є, вимогу позивача про стягнення коштів вважав передчасною.

Оскільки суду не надано доказів того, що права позивача стосовно визначення місця проживання дитини з боку відповідача порушено, враховуючи відсутність спору між сторонами про визначення місця проживання дитини чи іншого порушення права з боку відповідача, що підлягають захисту відповідно до способів, визначених статтею 16 ЦК України, немає підстав для задоволення позову в цій частині.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду в частині вирішення позовних вимог про стягнення коштів скасовано, позов у цій частині задоволено.

Стягнуто з відповідача на користь позивача грошову компенсацію в розмірі, еквівалентному 225 000,00 дол. США, що за курсом Національного банку України на час ухвалення цього рішення становить 5 499 697,50 грн. Суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що оскільки відповідач не визнає вимогу позивача про стягнення грошової компенсації, позивач вбачає порушення своїх прав у наслідках, спричинених розірванням шлюбу, а тому одночасне заявлення нею вимог про розірвання шлюбу та стягнення грошової компенсації є належним способом захисту її цивільних прав та інтересів.

Касаційний цивільний суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідно до частини першої статті 93 та частини третьої статті 99 СК України шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки, у тому числі право на утримання. Так, сторони шлюбного договору можуть домовитися про надання утримання одному з подружжя незалежно від непрацездатності та потреби у матеріальній допомозі на умовах, визначених шлюбним договором. Шлюбним договором може бути встановлена можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням ним майнової (грошової) компенсації.

Оскільки шлюбний договір є особливим способом урегулювання наявних між подружжям майнових відносин або майнових відносин, що можуть виникнути в майбутньому, засобом захисту майнових прав подружжя, а також засобом здійснення майнових обов'язків, то відповідно до статті 8 СК України у випадках договірному регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми статей 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання.

Відповідно до частини третьої статті 99 СК України шлюбним договором може бути встановлена можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням ним майнової (грошової) компенсації. Саме на регулювання цих відносин і була спрямована дія пункту 17 шлюбного договору,

оскільки в разі розірвання шлюбу, незалежно від того, з чиєї ініціативи його буде розірвано, право на утримання припиняється, а чоловік зобов'язується виплатити дружині грошову компенсацію у розмірі, еквівалентному 225 000,00 дол. США на момент виплати – якщо шлюб буде розірвано після спливу трьох і більше років перебування в зареєстрованому шлюбі.

Таким чином, одночасне заявлення вимог про розірвання шлюбу і стягнення компенсації, передбаченої шлюбним договором, свідчать про наявність юридичного спору між сторонами, що підтверджує правильне застосування судом апеляційної інстанції частини першої статті 4, статті 5 ЦПК України, оскільки, здійснюючи правосуддя, апеляційний суд захистив право позивачки на стягнення компенсації, передбаченої пунктом 17 шлюбного договору, у спосіб, визначений законом (стаття 99 СК України) і договором.

Оскільки сторони у справі уклали шлюбний договір 04 жовтня 2012 року, який посвідчено приватним нотаріусом, а шлюб зареєстрували 05 жовтня 2012 року, суд апеляційної інстанції зробив правильний висновок, що договір, укладений між сторонами спору, відповідно до статті 92 СК України є шлюбним і набув чинності на підставі частини першої статті 95 СК України в день реєстрації шлюбу, а саме 05 жовтня 2012 року.

Постановою Верховного Суду від 17 червня 2020 року постанову Київського апеляційного суду від 19 лютого 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 червня 2020 року у справі № 761/46925/18 (провадження № 61-5236св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90111530>

6.3. Сімейне законодавство не передбачає підстав розірвання договору про поділ майна подружжя, а отже, у разі розірвання такого договору застосовуються загальні підстави розірвання договору, зокрема й істотне порушення договору

07 квітня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за первісним позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання договору про поділ майна подружжя та поділ спільного майна подружжя, визнання в порядку поділу спільного майна подружжя за позивачем право власності на 1/2 частину нерухомого майна, а саме: житлового будинку і земельної ділянки, та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, ОСОБА_4, третя особа – приватний нотаріус, про визнання договору недійсним та поділ спільного майна подружжя.

Суди встановили, що з жовтня 1999 року до 15 серпня 2014 року ОСОБА_1 та ОСОБА_2 перебували в зареєстрованому шлюбі.

У лютому 2007 року дружина придбала земельну ділянку з цільовим призначенням: для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, у тому ж році придбала житловий будинок.

12 серпня 2014 року між сторонами було укладено договір про поділ майна подружжя, відповідно до якого в особисту приватну власність дружини перейшли житловий будинок та земельна ділянка; чоловіку в особисту приватну власність перейшов транспортний засіб.

У пункті 4.1 договору передбачено, що сторони за власним розсудом, розуміючи значення своїх дій, відповідно до статті 70 СК України відійшли від рівності часток при розподілі майна. Доплата за цим договором здійснюється ОСОБА_2 в розмірі 900 000 грн протягом двох років ОСОБА_1 з дати укладення цього договору.

Договір про поділ майна подружжя посвідчений приватним нотаріусом.

Рішенням районного суду в задоволенні первісного та зустрічного позовів відмовлено.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду скасовано, ухвалено у справі нове судове рішення, первісний позов задоволено частково. Розірвано договір про поділ майна подружжя, іншу частину вимог первісного позову залишено без задоволення. Зустрічний позов про визнання земельної ділянки спільною сумісною власністю подружжя, визнання права власності залишено без задоволення.

Обґрунтовуючи своє рішення, апеляційний суд вказав на те, що взяті на себе зобов'язання за вказаним правочином, зокрема щодо виконання пункту 4.1 правочину, дружина не виконала, що визнано нею в судовому засіданні під час апеляційного перегляду справи. Разом із тим відповідно до частини другої статті 651 ЦК України договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Позивачем за первісним позовом обґрунтовано заявлено вимоги щодо розірвання спірного договору щодо поділу майна, оскільки за цим правочином чоловік так і не отримав відповідну доплату у визначений сторонами строк, що, на переконання апеляційного суду, є істотним порушенням правочину.

Апеляційний суд зазначив, що у грудні 2016 року житловий будинок та земельна ділянка були відчужені дружиною на підставі договорів купівлі-продажу. Зазначені правочини в розумінні статті 204 ЦК України є правомірними, оскільки їх недійсність прямо не встановлена законом та вони не визнані судом недійсними. Тому позовні вимоги за первісним позовом щодо визнання права власності в порядку розподілу спільного майна подружжя за чоловіком не підлягають задоволенню, оскільки в такому разі будуть порушені права покупця, якого не залучено до розгляду справи та не заявлено відповідних вимог.

Касаційний цивільний суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною

власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (частина перша статті 64 СК України).

Дружина і чоловік мають право розділити майно за взаємною згодою. Договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя має бути нотаріально посвідчений (частина друга статті 69 СК України).

Аналіз статті 8 СК України та частини першої статті 9 ЦК України дозволяє зробити висновок, що положення ЦК України субсидіарно застосовуються для регулювання сімейних відносин.

Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору (частина друга статті 651 ЦК України).

Тлумачення вказаних норм свідчить, що у СК України не визначено підстав розірвання договору про поділ майна подружжя, тому не виключається розірвання такого договору внаслідок істотного порушення, чи в інших випадках, встановлених договором або законом.

У кожному конкретному випадку питання про істотність порушення повинне вирішуватися з урахуванням усіх обставин справи, що мають значення. Так, суди повинні встановити не лише наявність істотного порушення договору, а й наявність шкоди, завданої цим порушенням другою стороною, яка може бути виражена у вигляді реальних збитків та (або) упущеної вигоди, її розмір, який не дозволяє потерпілій стороні отримати очікуване при укладенні договору; а також установити, чи є дійсно істотною різниця між тим, на що має право розраховувати сторона, укладаючи договір, і тим, що в дійсності вона змогла отримати.

Апеляційний суд встановив, що на підставі договору про поділ майна дружина набула у приватну власність житловий будинок та земельну ділянку, а чоловік не отримав доплату в розмірі 900 000 грн у визначений сторонами строк, що є істотним порушенням договору.

За таких обставин апеляційний суд обґрунтовано задовольнив позовну вимогу ОСОБА_1 про розірвання договору про поділ майна подружжя від 12 серпня 2014 року.

Постановою Верховного Суду від 07 квітня 2020 року постанову Київського апеляційного суду від 12 лютого 2019 року в частині задоволених позовних вимог ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання договору про поділ майна подружжя від 12 серпня 2014 року, який посвідчений приватним нотаріусом залишено без змін.

Зазначений правовий висновок міститься у постанові Верховного Суду України від 18 вересня 2013 року у справі № 6-75цс13, детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34064402>

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 квітня 2020 року у справі № 369/9613/16-ц (провадження № 61-5254св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88692182>

7. Новостворене нерухоме майно та самочинне будівництво, його поділ між подружжям

7.1. Об'єкт незавершеного будівництва, зведений за час шлюбу, може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя із визначенням часток

28 жовтня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання нерухомого майна спільною сумісною власністю подружжя.

Суди встановили, що сторони перебували в зареєстрованому шлюбі з вересня 1985 року до червня 2015 року. Під час шлюбу відповідачу рішенням міської ради виділено земельну ділянку під індивідуальне будівництво та видано акт на право приватної власності на землю.

В липні 2007 року Інспекція державного архітектурно-будівельного контролю надала відповідачу дозвіл на виконання будівельних робіт із будівництва індивідуального житлового будинку, дата закінчення будівництва – липень 2010 року.

З технічного паспорта на спірний житловий будинок встановлено, що будівництво будинку з мансардою, банею та господарськими спорудами закінчено в грудні 2009 року.

Також встановлено, що незавершений будівництвом житловий будинок збудований сторонами під час шлюбу та за спільні кошти і внаслідок спільної праці, позивач проживала в ньому з моменту зведення в 2009 році до весни 2014 року.

Позивач надала докази на підтвердження того, що вона брала участь у будівництві та облаштуванні будинку, зокрема, наявні квитанції на її ім'я про придбання будівельних матеріалів.

Рішенням міськрайонного суду в задоволенні позову відмовлено, оскільки будинок побудовано відповідачем самостійно для дочки на її кошти, а позивач не довела, що спірне майно є спільною сумісною власністю подружжя. Також суд послався на те, що будинок не зданий в експлуатацію, право власності на нього не зареєстровано.

Рішенням апеляційного суду рішення міськрайонного суду скасовано та ухвалено нове про задоволення позову. Визнано незавершене будівництво житлового будинку разом із господарськими спорудами об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Касаційний цивільний суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

За змістом частини другої статті 331 ЦК України право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна), прийняття його до експлуатації та державної реєстрації права власності на нього.

Системне тлумачення категорій «об'єкт нерухомого майна» (частина перша статті 181, пункт 6 частини першої статті 346, статей 350 та 351 ЦК України) та «об'єкт незавершеного будівництва» (стаття 331 ЦК України) дає підстави для висновку, що об'єкт незавершеного будівництва є нерухомою річчю особливого роду, фізичне створення якої розпочате, але не завершене, що допускає встановлення щодо неї суб'єктивних майнових, а також зобов'язальних прав у випадках та порядку, визначених цивільним законодавством.

Новостворене нерухоме майно набуває юридичного статусу житлового будинку після прийняття його до експлуатації і з моменту державної реєстрації права власності на нього. Однак до цього, не будучи житловим будинком за своїм юридичним статусом, об'єкт незавершеного будівництва є сукупністю будівельних матеріалів, тобто речей як предметів матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, тому такий об'єкт є майном, яке за передбачених законом умов може належати на праві спільної сумісної власності подружжю і з дотриманням будівельних норм і правил підлягати поділу між ними.

За позовом дружини, членів сім'ї забудовника, які спільно будували будинок, а також спадкоємців суд має право здійснити поділ об'єкта незавершеного будівництва, якщо, враховуючи ступінь його готовності, можна визначити окремі частини, що підлягають виділу, і технічно можливо довести до кінця будівництво зазначеними особами.

Наведене дає підстави для висновку, що об'єкт незавершеного будівництва, зведений за час шлюбу, за визначених законом умов може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. При цьому суд може визнати право на частину об'єкта незавершеного будівництва за кожною зі сторін.

Отже, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для визнання спірного майна, об'єкта незавершеного будівництва, об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Постановою Верховного Суду від 28 жовтня 2019 року рішення Апеляційного суду Закарпатської області від 27 лютого 2017 року залишено без змін.

Відповідний правовий висновок був викладений у постановках Верховного Суду України:

- 1) від 15 травня 2013 року у справі № 6-37цц13 - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31701323>
- 2) від 18 листопада 2015 року у справі № 6-388цц15 - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53738201>
- 3) від 16 грудня 2015 року у справі № 6-2710цц15 - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54438215>
- 5) від 07 вересня 2016 року у справі № 6-47цц16 - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61536620>

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 жовтня 2019 року у справі № 308/2695/16-ц (провадження № 61-23200св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85354688>

Аналогічна позиція сформульована у постановах Верховного Суду:

1) від 03 грудня 2018 року у справі № 525/511/16-ц (провадження № 61-32375св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78376337>

2) від 20 лютого 2020 року у справі № 496/6067/15-ц (провадження № 61-14600св19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87857547>

7.2. Самочинна прибудова, яка здійснена подружжям під час шлюбу, не може бути об'єктом права їх спільної сумісної власності та не підлягає поділу між ними

24 липня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ майна подружжя.

Суди встановили, що з 1997 року сторони у справі перебували у фактичних шлюбних відносинах, а з червня 2006 до грудня 2012 року – у зареєстрованому шлюбі.

На підставі договору дарування із серпня 1970 року відповідачу на праві власності належить 40/100 частин житлового будинку. Згодом подружжя здійснило до вказаного будинку прибудову.

Рішенням районного суду, яке залишено без змін ухвалою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено. Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції, виходив із того, що прибудова до належного відповідачу житлового будинку є самочинною, а тому не є об'єктом права власності, при цьому позивач не довів на підставі належних та допустимих доказів джерело і час придбання спірного майна, його вартість та наявність на час розірвання шлюбу та розгляду справи.

З таким висновком судів попередніх інстанцій Верховний Суд погодився з огляду на таке.

Поділ спільного майна подружжя здійснюється за правилами, встановленими статтями 69 – 72 СК України та статтею 372 ЦК України.

До складу майна, що підлягає поділу, включається загальне майно подружжя, наявне у нього на час розгляду справи, та те, що знаходиться у третіх осіб (частина четверта статті 65 СК України).

Відповідно до статті 376 ЦК України самочинним вважається будівництво житлового будинку, будівлі, споруди, іншого нерухомого майна, якщо вони збудовані (будуються) на земельній ділянці, що не була відведена особі, яка здійснює будівництво; або відведена не для цієї мети; або без відповідного документа, який дає право виконувати будівельні роботи, чи належно затвердженого проекту; або з істотним порушенням будівельних норм і правил.

Особа, яка здійснила або здійснює самочинне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього.

Згідно з частиною першою статті 62 СК України, якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, воно в разі спору може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Отже, майно, яке належало одному з подружжя, може бути віднесено до спільної сумісної власності укладеною при реєстрації шлюбу угодою (шлюбним договором) або визнано такою власністю судом з тих підстав, що за час шлюбу його цінність істотно збільшилася внаслідок трудових або грошових затрат другого з подружжя чи їх обох.

За час шлюбу сторони у справі здійснили прибудову до житлового будинку, яка є самочинним будівництвом, тому не може бути об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Постановою Верховного Суду від 28 жовтня 2019 року рішення Червонозаводського районного суду м. Харкова від 22 грудня 2016 року та ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 04 квітня 2017 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 липня 2019 року у справі № 646/12964/14-ц (провадження № 61-22756св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83335648>

Аналогічна позиція сформульована у постанові Верховного Суду:

від 15 квітня 2020 року у справі № 307/3957/14-ц (провадження № 61-43540св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88833517>

8. Інше

8.1. З моменту набрання законної сили рішенням щодо розподілу майна подружжя таке майно втрачає статус спільної сумісної власності подружжя, а усні домовленості колишнього подружжя не впливають на правовий режим цього нерухомого майна

06 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про захист права власності шляхом його визнання.

Суди встановили, що ОСОБА_4 та позивач перебували в зареєстрованому шлюбі з 1985 року до 1997 року. Мають спільну дитину. ОСОБА_4 у 1995 році купив житловий будинок та зареєстрував право власності на нього на своє ім'я. В березні 2000 року рішенням районного суду задоволено позовні вимоги колишнього подружжя щодо поділу спільного майна. За спільною згодою відповідно до запропонованого позивачем порядку поділу з урахуванням проживання з позивачем малолітньої дитини за позивачем визнано право власності на трикімнатну квартиру, а за колишнім чоловіком – право власності на житловий будинок.

ОСОБА_4 заповітом на випадок своєї смерті заповів усе належне йому майно своєму синові від попереднього шлюбу.

Після смерті батька (ОСОБА_4), син із заявою про прийняття спадщини звернувся до нотаріальної контори. Також до нотаріальної контори надійшла заява про прийняття спадщини від дитини, що була народжена у шлюбі між позивачем та заповідачем.

Рішенням районного суду, яке залишено без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено, оскільки доводи позивача про існування в неї права на частку в спірному майні є необґрунтованими.

З таким висновком судів попередніх інстанцій Верховний Суд погодився з огляду на таке.

Частиною першою статті 29 КпШС України встановлено, що якщо між подружжям не досягнуто згоди про спосіб поділу спільного майна, то за позовом подружжя або одного з них суд може постановити рішення: про поділ майна в натурі, якщо це можливо без шкоди для його господарського призначення; про розподіл речей між подружжям з урахуванням їх вартості та частки кожного з подружжя в спільному майні; про присудження майна в натурі одному з подружжя з покладенням на нього обов'язку компенсувати другому з подружжя його частку грошми. При цьому суд також бере до уваги інтереси неповнолітніх дітей або інтереси одного з подружжя, що заслуговують на увагу.

Встановивши, що судовим рішенням здійснено поділ майна подружжя, до складу якого входив спірний житловий будинок, та визнано за колишнім чоловіком позивачки право власності на цей будинок, суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, дійшов обґрунтованого висновку про відсутність у позивача права на частку в спільному майні, оскільки з моменту набрання законної сили вказаним рішенням таке майно втратило статус спільної власності подружжя, а відповідно до статті 129-1 Конституції України судові рішення є обов'язковими до виконання.

Доводи касаційної скарги про неврахування судами того, що вона та ОСОБА_4 своєю поведінкою засвідчили, що спірне майно є їх спільною сумісною власністю, є безпідставними, оскільки спірний житловий будинок втратив статус спільного майна подружжя на підставі судового рішення, що набрало законної сили, а подальші усні домовленості колишнього подружжя не впливають на правовий режим такого нерухомого майна.

Постановою Верховного Суду від 06 лютого 2020 року рішення Катеринопільського районного суду Черкаської області від 01 червня 2018 року та постанову Апеляційного суду Черкаської області від 29 серпня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 лютого 2020 року у справі № 698/762/17-ц (провадження № 61-45744св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87517103>

8.2. Ініціювання спору про поділ спільного майна подружжя та визнання права на частку в спільному майні є недопустимими, якщо це майно (грошові кошти) є речовим доказом у кримінальному провадженні та предметом вчинення кримінального правопорушення

02 жовтня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Прокуратура Одеської області, про поділ спільного сумісного майна.

На обґрунтування позовних вимог позивач вказувала, що з жовтня 2001 року до грудня 2007 року вони з відповідачем перебували у зареєстрованому шлюбі, який формально розірвано, однак сторони фактично продовжували проживати разом, вести спільне господарство, виховувати дочку, також вказувала, що за час спільного життя вони заощадили грошові кошти у сумі 1 900, 00 дол США, які вони планували витратити на ремонт квартири, однак ці кошти вилучені слідчим прокуратури у межах кримінального провадження під час проведеного обшуку.

Суд установив, що в рамках проведення досудового розслідування кримінального провадження районний суд в березні 2015 року надав дозвіл на проведення обшуку з метою відшукати та вилучити речі і документи, які містять відомості про обставини вчинення підозрюваним кримінального правопорушення, а також майна, отриманого в результаті вчинення кримінального правопорушення.

В приміщенні районного суду було затримано відповідача, у якого було виявлено та вилучено документи, речі, а також грошові кошти, а саме 19 банкнот номіналом 100 дол США, серії яких співпали із протоколом огляду, які долучені до матеріалів кримінального провадження як речові докази. Ухвалою слідчого судді райсуду накладено арешт на вищевказані грошові кошти, які були вилучені у відповідача.

За таких обставин суди попередніх інстанцій зробили неправильний висновок про задоволення позову, визнавши за позивачем право власності на 1/2 частину грошових коштів як спільного майна подружжя.

Касаційний цивільний суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Результати аналізу статей 69 – 71, 74 СК України дозволяють зробити висновок, що поділ спільного майна та визнання права на частку в спільному майні як приватно-правова категорія, покликаний забезпечити визначеність в приватних відносинах і захист прав та інтересів або ж їх відновити. Водночас ініціювання спору про поділ спільного майна та визнання права на частку в спільному майні не для захисту прав та інтересів є недопустимим. Завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси саме порушені, а учасники цивільного обороту використовують цивільне судочинство для такого захисту. Приватно-правовий інструментарій (зокрема, поділ спільного майна та визнання права на частку

в спільному майні) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з-під арешту в публічних відносинах або створення преюдиційного рішення суду для публічних відносин.

Постановою Верховного Суду від 02 жовтня 2019 року рішення Малиновського районного суду м. Одеси від 07 грудня 2016 року та ухвалу Апеляційного суду Одеської області від 12 квітня 2017 року скасовано. В задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Прокуратура Одеської області, про поділ спільного сумісного майна відмовлено.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 жовтня 2019 року у справі № 521/5435/16-ц (провадження № 61-24103св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84898614>

8.3. Компетентними у справах з іноземним елементом визнаються суди держави, на території якої знаходиться спірне нерухоме майно

13 червня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3 про розірвання шлюбу та визнання права власності на майно.

Суд установив, що 15 червня 2001 року між позивачем – громадянином Ізраїлю, та відповідачем – громадянкою України укладено шлюб. Сімейне життя у них не склалося, тривалий час вони мешкають окремо.

Спірне нерухоме майно знаходиться на території Французької Республіки.

Вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, суд перевіряє належність справи до його підсудності.

Норми про розмежування компетенції судів у справах з участю іноземних громадян передбачені у міжнародних конвенціях і двосторонніх договорах України.

Статтею 22 Брюссельської постанови № 44/2001 про міжнародну підсудність, виконання судових рішень у цивільних і торговельних справах передбачено виключну підсудність у справах з приводу нерухомого майна.

Відповідно до статті 569-3 ЦК УРСР, який діяв на час виникнення спірних правовідносин та ухвалення рішення, виникнення і припинення права власності на річ визначаються за законом країни, де ця річ знаходилась на момент, коли мала місце дія чи інша обставина, яка послужила підставою для виникнення або припинення права власності, якщо інше не передбачено законодавством Союзу РСР і Української РСР.

Розглядаючи питання в частині позовних вимог позивача про визнання права власності на майно, що розташоване у Французькій Республіці, апеляційний суд прийняв правильне рішення про відмову в задоволенні позову, оскільки згідно із законодавством України та укладеними нею міжнародними договорами компетентними у справах з іноземним елементом визнаються суди держави, на території якої знаходиться спірне нерухоме майно.

Постановою Верховного Суду від 13 червня 2018 року рішення Апеляційного суду Харківської області від 13 квітня 2017 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 червня 2018 року у справі № 2-954/2004 (провадження № 61-19125св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74747494>

Аналогічна позиція сформульована у постанові Верховного Суду:

від 18 лютого 2019 року у справі № 596/820/17 (провадження № 61-32590св18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80017465>

8.4. Сам факт незвернення одного з подружжя до суду із позовом про поділ майна не є підставою, з якою закон пов'язує (визначає) припинення права власності на спільну сумісну власність

28 лютого 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_3, третя особа – Бериславський районний сектор управління державної міграційної служби України в Херсонській області, про визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням.

Суди встановили, що сторони у справі з жовтня 1996 року до вересня 2011 року перебували у зареєстрованому шлюбі. Мають двох дітей. У період шлюбу позивач на підставі договору купівлі-продажу в грудні 2002 року набув у власність квартиру. У вказаній квартирі зареєстровані позивач, відповідач та їх діти. Протягом тривалого часу сторони разом не проживали, шлюбні відносини припинилися з вересня 2010 року.

Після розірвання шлюбу розподіл спільного майна подружжя сторони у справі не провели.

Також встановлено, що відповідач не проживає постійно у квартирі у зв'язку з конфліктними ситуаціями між колишнім подружжям, оскільки позивач застосовував до відповідача фізичне насильство. Однак цією квартирою відповідач користується в періоди відрядження позивача.

Рішення суду першої, залишено без змін інстанції ухвалою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Ухвала апеляційного суду мотивована тим, що оскільки квартира була придбана сторонами під час шлюбу, то відповідно до статті 22 КпШС України є спільним сумісним майном подружжя. Частиною другою статті 405 ЦК України не передбачено можливості позбавлення права користування квартирою особи, яка є її співвласником.

З такими висновками судів попередніх інстанцій Верховний Суд погодився.

Зазначені позивачем обставини про те, що відповідач була відсутня в квартирі за місцем своєї реєстрації понад один рік, не свідчать про її відмову від права власності на нерухоме майно та не є підставами для припинення права власності на нього.

Сам факт незвернення відповідача до суду із позовом про розподіл майна подружжя не є підставою, з якою закон пов'язує (визначає) припинення права власності на спільну сумісну власність.

Вирішуючи вимоги щодо наявності підстав для визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, правильно виходив з того, що відповідач не втратила права власності на вказану квартиру відповідно до статей 319, 321 ЦК України.

Постановою Верховного Суду від 28 лютого 2018 року рішення Бериславського районного суду Херсонської області від 11 листопада 2015 року та ухвалу Апеляційного суду Херсонської області від 08 лютого 2016 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 лютого 2018 року у справі № 647/1683/15-ц (провадження № 61-4509св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72641709>

8.5. Вартість майна, що підлягає поділу між подружжям, слід визначати виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи в суді

03 жовтня 2018 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6 про поділ майна подружжя, визнання недійсними договорів купівлі-продажу автобуса, купівлі-продажу легкового автомобіля, поділ спільного майна подружжя, а саме: визнати за позивачем право власності на 39/100 частин квартири, визнати за ОСОБА_2 право особистої власності на грошові кошти в загальній сумі 300 тис. грн від проданих автомобілів; стягнути з ОСОБА_2 компенсацію за належну їй частку в майні, яке є спільною сумісною власністю подружжя та відчужене без її згоди, та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, про визнання за позивачем права особистої власності на автомобіль та автобус.

Суди встановили, що позивач та ОСОБА_2 з вересня 1999 року до лютого 2015 року перебували в зареєстрованому шлюбі, під час якого придбали кімнату у квартирі (39/100 часток), автобус та автомобіль. Зазначені транспортні засоби, які у подальшому були перепродані іншим відповідачам у справі без згоди позивача за первісним позовом. Добровільної згоди щодо поділу спільно нажитого майна сторони шлюбу не дійшли.

Рішенням апеляційного суду рішення міського суду змінено в частині розміру компенсації, а саме: стягнуто з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 грошові кошти в сумі 150 тис. грн. в рахунок компенсації вартості продажу транспортних засобів. У решті рішення суду першої інстанції залишено без змін, яким визнано за позивачем первісного позову право особистої приватної власності на 1/2 частину

від 39/100 часток квартири. У задоволенні решти позовних вимог відмовлено. У задоволенні зустрічного позову відмовлено.

Вирішуючи спір, суди попередніх інстанцій дійшли висновку про те, що вищезазначене майно є спільним майном подружжя й підлягає поділу. Оскільки чоловік розпорядився автомобілем та автобусом на власний розсуд без письмової згоди дружини, то вона має право на грошову компенсацію 1/2 вартості спірних транспортних засобів.

Визначаючи розмір грошової компенсації 1/2 вартості автомобіля та автобуса, суд першої інстанції виходив з того, що розмір компенсації за належну частку в майні, яке є спільною сумісною власністю подружжя та відчужене без згоди одного з подружжя, визначається із суми, за яку це майно було продано, а не із вартості аналогічних транспортних засобів на час поділу майна.

Касаційний цивільний суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, здійснюється шляхом виділення його в натурі, а в разі неподільності присуджується одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними (частини перша, друга статті 71 СК України), або реалізується через виплату грошової чи іншої матеріальної компенсації вартості його частки (частина друга статті 364 Цивільного кодексу України).

У разі відчуження майна одним із подружжя проти волі іншого та у зв'язку з цим – неможливості встановлення його дійсної (ринкової) вартості визначенню підлягає ринкова вартість подібного за своїми якостями (технічними характеристиками) майна на час розгляду справи. Такий підхід є гарантією справедливої сатисфакції особі у зв'язку з припиненням її права на спільне майно.

Змінюючи рішення місцевого суду в частині розміру грошової компенсації, апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що така компенсація підлягає стягненню з відповідача виходячи з вартості транспортних засобів на час розгляду справи.

Постановою Верховного Суду від 03 жовтня 2018 року рішення Апеляційного суду Вінницької області від 19 вересня 2016 року залишено без змін. Поновлено виконання рішення Апеляційного суду Вінницької області від 19 вересня 2016 року.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 жовтня 2018 року у справі № 127/7029/15-ц (провадження № 61-9018сво18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77009144>

Аналогічна позиція сформульована у постановках Верховного Суду:

1) від 18 квітня 2018 року у справі № 180/254/15-ц (провадження № 61-5231св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73660718>

2) від 07 листопада 2018 року у справі № 761/17775/15-ц (провадження № 61-4420св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77696572>

3) від 09 січня 2019 року у справі № 643/4589/15-ц (провадження № 61-5361св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79237953>

4) від 19 лютого 2020 року у справі № 405/3904/17 (провадження № 61-3633св19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87951030>

8.6. Договір дарування майна, яке перебуває у спільній сумісній власності, укладений без згоди іншого з подружжя, є недійсним у цілому

15 червня 2020 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_6, ОСОБА_8, третя особа – приватний нотаріус Станично-Луганського районного нотаріального округу Незнайко Є. В., про визнання недійсними правочинів.

Суд установив, що з вересня 2001 року до січня 2012 року ОСОБА_1 та ОСОБА_6 перебували у зареєстрованому шлюбі. За час перебування у шлюбі подружжя набуло майно, зокрема: магазин з літнім майданчиком, житловий будинок. Зазначене майно було оформлене на ім'я ОСОБА_6.

В листопаді 2011 року між ОСОБА_6, від імені якого на підставі нотаріально посвідченої довіреності діяв ОСОБА_8, та ОСОБА_9 було укладено договори дарування вищевказаного нерухомого майна. Мати ОСОБА_6 – ОСОБА_9 померла, спадкоємцем якої є її син ОСОБА_8.

Задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що при укладенні оспорюваних правочинів позивач своєї нотаріально посвідченої згоди на відчуження спірного майна не надавала, тому оспорювані договори є недійсними.

За результатами розгляду Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Частиною першою статті 70 СК України встановлено, що у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

Презумпція спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу може бути спростована. Один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт в судовому порядку. При цьому тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції спільної сумісної власності майна, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Установивши, що шлюб між сторонами був розірваний в січні 2012 року, а спірне майно було придбано подружжям в період шлюбу, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що таке майно є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя незалежно від того, що воно було оформлене на ім'я чоловіка. Доказів на спростування презумпції спільності майна, набутого подружжям у шлюбі, немає.

За вимогами частин першої, другої статті 369 ЦК України співвласники майна, що є у спільній сумісній власності, володіють і користуються ним спільно,

якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності, здійснюється за згодою всіх співвласників, якщо інше не встановлено законом. Згода співвласників на вчинення правочину щодо розпорядження спільним майном, який підлягає нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, має бути висловлена письмово і нотаріально посвідчена.

Згідно з частиною третьою статті 65 СК України для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена.

Відповідно до частини четвертої статті 369 ЦК України правочин щодо розпорядження спільним майном, вчинений одним із співвласників, може бути визнаний судом недійсним за позовом іншого співвласника у разі відсутності у співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень.

Розірвання шлюбу не тягне за собою зміну правового статусу майна подружжя. Таке майно залишається їх спільною сумісною власністю. Тобто лише після вирішення питання про поділ майна, яке є спільною сумісною власністю, виділення конкретних часток кожному зі співвласників, таке майно набуває статусу спільної часткової власності чи особистої приватної власності.

Відсутність згоди одного із співвласників – колишнього подружжя – на розпорядження нерухомим майном є підставою визнання правочину, укладеного іншим співвласником щодо розпорядження спільним майном, недійсним.

Відсутність нотаріально посвідченої згоди іншого зі співвласників (другого з подружжя) на укладення правочину позбавляє співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень на укладення договору про розпорядження спільним майном. Укладення такого договору свідчить про порушення його форми і відповідно до частини четвертої статті 369, статті 215 ЦК України надає іншому зі співвласників (другому з подружжя) право оскаржити договір з підстав його недійсності. При цьому закон не пов'язує наявність чи відсутність згоди усіх співвласників на укладення договору ні з добросовісністю того з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, ні третьої особи – контрагента за таким договором і не ставить питання оскарження договору в залежність від добросовісності сторін договору.

При розгляді спорів про відчуження одним із подружжя спільного майна без згоди іншого з подружжя слід передусім визначитись з об'єктом, тобто з тим, що відчужується. Предмет правочину є іншою правовою категорією, а саме – об'єктом, а не його частиною. Відчуження спільного майна відбувається за згодою співвласників, а відчуження частки – лише за її наявності (після зміни правового режиму спільного майна подружжя зі спільної сумісної на спільну часткову). В такому разі співвласник вправі самотійно розпорядитися своєю часткою,

але з додержанням вимог статті 362 ЦК України про переважно право купівлі частки (якщо відчуження частки відбувається на підставі договору купівлі-продажу). Якщо об'єкт належить на праві спільної сумісної власності кільком особам, то право власності кожного із співвласників у спільній сумісній власності поширюється на весь об'єкт, отже, передати у власність можна лише об'єкт в цілому. Договір дарування спільного сумісного майна подружжя, укладений без згоди іншого з подружжя, є недійсним в цілому.

У справі, що переглядається, подружжя були співвласниками всього майна, яке було придбане під час шлюбу, позивач має майнові права на будинок та магазин в цілому, правовий режим права власності – це право спільної власності, при відчуженні такого майна потрібна взаємна згода подружжя, оскільки встановлено, що згоди позивача не було, суди правильно визнали недійсними договори дарування в цілому.

Постановою Верховного Суду від 15 червня 2020 року рішення Новопсковського районного суду Луганської області від 20 лютого 2017 року та постанову Апеляційного суду Луганської області від 25 липня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 червня 2020 року у справі № 430/1281/14-ц (провадження № 61-43510сво18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90143648>

8.7. Позов із вимогами про припинення права на частку у спільному майні з одночасним присудженням грошової компенсації вимагає обов'язкового внесення позивачем необхідної суми на депозитний рахунок суду, тоді як при зверненні до суду з вимогою про припинення права на частку у спільному майні внесення на депозитний рахунок суду грошової компенсації не потрібне

03 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ спільного майна подружжя, а саме щодо поділу квартири по 1/2 частини за кожним та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, Гаражного кооперативу автолюбителів № 2 про поділ спільного майна подружжя, а саме: два автомобілі, причіп та гараж.

Суди встановили, що з 1993 до 2013 року сторони у справі перебували в зареєстрованому шлюбі. В період перебування у шлюбі сторонами було придбано квартиру, два автомобілі, причіп бортовий та гараж. Транспортні засоби та гараж були зареєстровані на ім'я чоловіка (ОСОБА_1), вказане майно він відчужив в 2012, 2013 роках без відома та згоди дружини (ОСОБА_2). В подальшому транспортні засоби були зареєстровані за новими власниками. У зв'язку з різними оцінками вартості спірних транспортних засобів, сторонами була узгоджена їх загальна ціна в розмірі 250 565, 15грн.

Рішенням міськрайонного суду, яке залишено без змін постановою апеляційного суду первісний позов задоволено повністю. Зустрічний позов задоволено частково. Визнано спільною сумісною власністю подружжя грошові кошти в розмірі вартості автомобілів та причепа бортового. Поділено майно, що є спільною сумісною власністю подружжя, визнано за сторонами право власності по 1/2 частині вказаної квартири. Визнано рівними ідеальні частки сторін у причепі бортовому, який є сумісно нажитим майном, і залишено причеп в їх спільній частковій власності. Визнано право особистої власності за чоловіком на грошові кошти в розмірі 250 565,15 грн. Стягнуто з нього на користь дружини грошову компенсацію від вартості 1/2 частини транспортних засобів. В задоволенні решти позовних вимог відмовлено.

Рішення місцевого суду мотивоване тим, що спірне майно, крім гаража, який знаходиться у користуванні чоловіка як члена кооперативу, придбане сторонами у власність під час перебування їх у зареєстрованому шлюбі. Це майно є спільною сумісною власністю подружжя і частки сторін у ньому є рівними. Зважаючи на те, що неподільні речі не підлягають реальному поділу, то квартиру та причіп суд залишив у спільній частковій власності сторін. Оскільки, відповідач за зустрічним позовом розпорядився транспортними засобами на власний розсуд без письмової згоди позивача, тому вона має право на 1/2 частину грошової компенсації їх вартості, виходячи з узгодженої колишнім подружжям ціни.

За результатами розгляду Верховний Суд судові рішення залишив без змін і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Частиною першою статті 71 СК України передбачено, що майно, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення.

Вартість майна, що підлягає поділу, визначається за погодженням між подружжям, а при недосягненні згоди – виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи. У випадку, коли при розгляді вимоги про поділ спільного сумісного майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на свій розсуд проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість враховується при поділі.

Оскільки чоловік розпорядився автомобілями, що придбані сторонами в період шлюбу, на власний розсуд без письмової згоди дружини, то остання має право на грошову компенсацію 1/2 вартості спірних транспортних засобів, а тому це майно є об'єктом права спільної сумісної власності колишнього подружжя й підлягає поділу в порядку статей 70, 71 СК України.

Касаційний цивільний суд зазначив, що аргументи касаційної скарги про те, що вирішуючи питання про поділ майна, яке є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, зокрема неподільної речі, суди мали застосувати положення частин четвертої, п'ятої статті 71 СК України, є неспроможними з огляду на таке.

Відповідно до частин четвертої, п'ятої статті 71 СК України присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених ЦК України. Присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

Аналіз змісту положень статті 71 СК України дає підстави для висновку про те, що частини четверта та п'ята цієї статті виступають як єдиний правовий механізм захисту інтересів того з подружжя, який погоджується на компенсацію належної йому частки у спільному майні за рахунок іншого з подружжя, з подальшим припиненням права власності на цю частку.

Принцип обов'язкового отримання згоди особи на присудження їй грошової компенсації, крім випадків, передбачених ЦК України (стаття 365 цього Кодексу), в першу чергу застосовується до правовідносин, які виникають при зверненні одного з подружжя до суду з вимогами про припинення права іншого з подружжя на частку у спільному майні з одночасним присудженням грошової компенсації. Гарантуючи, що компенсація буде виплачена, позивач вносить необхідну суму на депозитний рахунок суду.

Правовідносини, в яких позивач просить припинити не право власності відповідача у спільному майні з виплатою компенсації, а своє право на частку в майні з отриманням компенсації на свою користь, є відмінними за своєю природою і регулюються статтею 364 ЦК України, яка передбачає, що співвласник, частка якого в майні не може бути виділена в натурі, має право на отримання від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості цієї частки.

Оцінюючи положення частини п'ятої статті 71 СК України як такі, що застосовуються до правовідносин, які виникають при зверненні одного з подружжя до іншого з вимогами про припинення його права на частку у спільному майні, Верховний Суд зробив висновок, що ця норма не вимагає обов'язкового внесення на депозитний рахунок грошової компенсації у справах за спорами, в яких про припинення своєї частки у спільному майні і отримання компенсації на свою користь заявляє позивач.

Постановою Верховного Суду від 03 лютого 2019 року рішення Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 26 січня 2018 року та постанову Апеляційного суду Донецької області від 02 травня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 лютого 2020 року у справі № 235/5146/16-ц (провадження № 61-37616св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87423852>

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо розгляду справ у спорах, що виникають із розподілу майна подружжя. – Київ, 2020. – 46 стор.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua